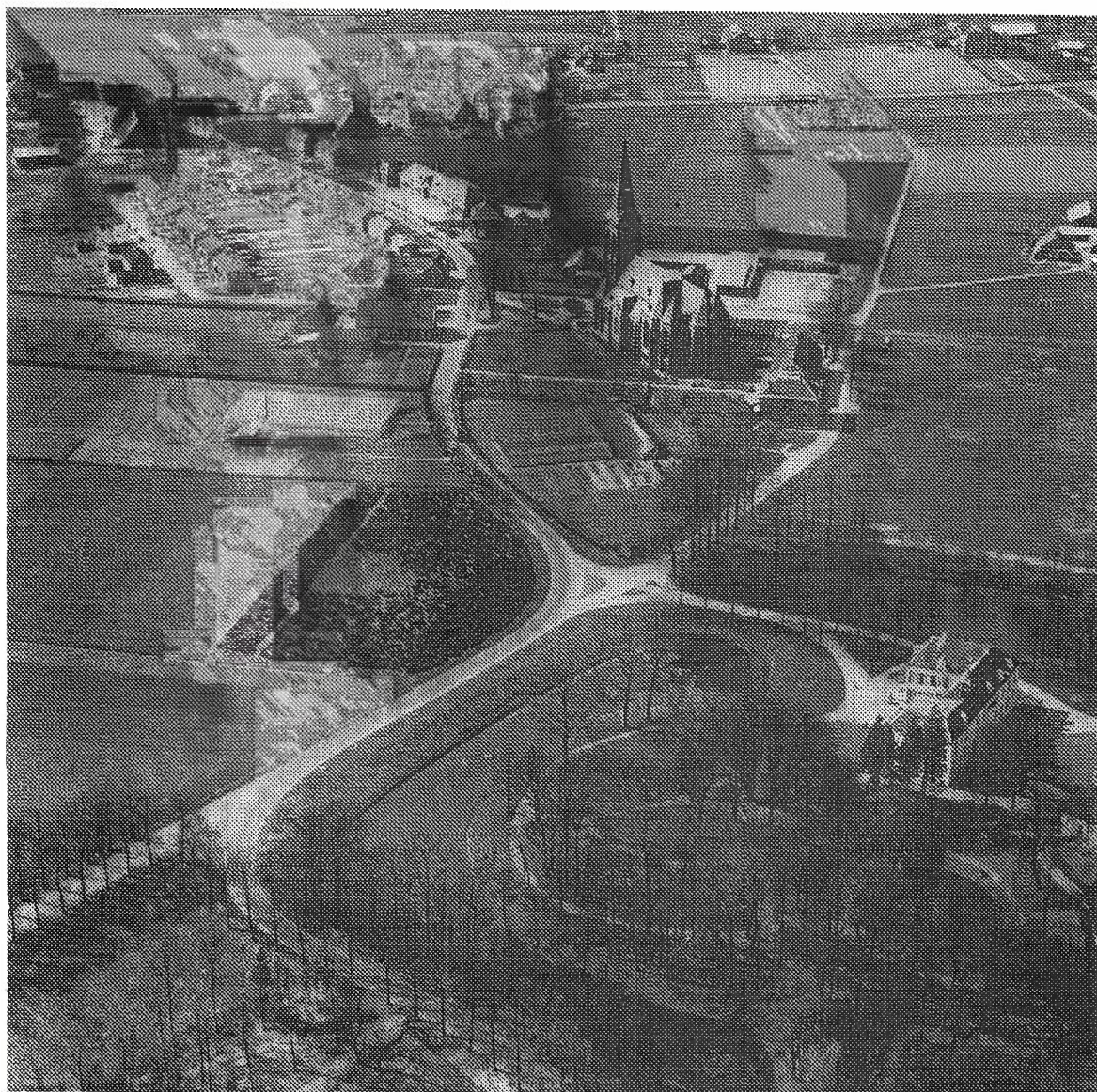

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

*Baak, voorjaar 1964.
Copyright:
KLM Aerocarto.*

*Terugblik 1992
Landgoed Het Holtslag
Wisselink de Smid
Dakpannen en Vogels
Kadastrale Atlas Ao 1832*

*Hoven en Havezathen
Uit de Zutphense Courant
Leilinden voorlopig gered
Vraag en Aanbod
Waar gebeurd*

93/1

juni 1993

HEET VAN DE NAALD, BETER GEZEGD... NAT VAN DE PERS..!

juni 1993

Aan alle inwoners van de gemeente Steenderen,

Bij het ter perse gaan van de 2e 'Zwerfsteen', het officieel orgaan van de Historische Vereniging Steenderen (HVS) en wel speciaal bedoelende de *gemeente* Steenderen heeft het bestuur en de redactie, van Drukkerij Van der Meer BV te Zutphen het aanbod gekregen deze Zwerfsteen door de gehele gemeente Steenderen te verspreiden.

Wij danken de directie van de drukkerij voor dit fantastische aanbod, waar wij van harte gebruik van maken!

De 'HVS' wil een actieve vereniging zijn op historisch gebied binnen de gemeentegrenzen. Van Baak tot Olburgen en van Bronkhorst tot Toldijk, zo ook daarbuiten.

Er is een grote belangstelling voor historisch Steenderen en omgeving, vandaar dat wij -huis aan huis- het 2e exemplaar van ons orgaan 'De Zwerfsteen' in de bus doen.

Geniet van het wel en wee op historisch gebied en wilt U verder geïnformeerd worden... U bent van harte welkom als lid van de vereniging.

In het seizoen 1993/1994 gaan we weer een paar gezellige 'historische' avonden organiseren met lezingen/dia-avonden over:

- Bronkhorst met zijn Schutterij: door Verdi van Leuvensteijn-Breukink
- Monumentenwacht te Gelderland: door Klaas Boeder coördinator van de Stichting Monumentenwacht Gelderland.
- Een kijk van 'Boven' op Steenderen: door pater Jan Koekkoek n.a.v. militaire fotografie uit de 2e wereldoorlog
- Historische schouwen in de gemeente Steenderen: met een voorwoord van Ir. P.J. Tichelaar, oud-directeur Koninklijke Tichelaars Aardewerf fabrieken te Makkum.

Wie weet heeft U ook gedachten op dit gebied/wilt U een aandeel leveren/of wilt U lid worden en graag over de historie van onze eigen leefomgeving op de hoogte gehouden worden...

U treft ingesloten een opgaveformulier om lid te worden van de 'HVS' en tevens -bij interesse- een intekenformulier om tzt de unieke historische uitgave van de 'Kadastrale Atlas der gemeente Steenderen Ao 1832' te ontvangen. (Zie artikel)

Wij heten U van harte welkom in onze historische kring, reeds bestaande uit ruim 100 leden...

Bestuur van de Historische Vereniging Steenderen
p/a de sekretaris Theo Jansen,
Schiphorsterstraat 1A
7227 NG TOLDIJK

VOORWOORD

Alstublieft... hier is ie weer, de 2e Zwerfsteen over het wel en wee van historisch Steenderen ligt op Uw voordeurmat.

Geen ruzie, wie 'm het eerst mag lezen!

Je zou het niet geloven, doch vorige ronde hadden we een ruime twee honderd exemplaren. Honderd voor de leden en nog meer voor de ledenwerving. En... we kwamen tekort! Enige bestuurs- en redactieleden met een PR taak hebben verder diverse Zwerfstenen in alle uithoeken van de gemeente 'uit doen zwerven'.

M.n. moge verteld worden, dat Albert Aalderink op een zeer strategisch punt -de balie van het postkantoor!- een Zwerfsteen met inschrijfformulieren heeft klaargelegd voor hen, die we nog niet hebben kunnen bereiken en graag lid willen worden.

Zo mochten wij rond de twintig nieuwe leden verwelkomen, complimenten Albert!

In Baak hebben rond de 125 belangstellenden de boeiende lezing van pater J. Koekkoek bijgewoond, waaronder toch ook ruim 25 van 'onze' zijde.

Zie het verslag in dit blad.

Onze januari bijeenkomst in Het Anker met prachtige lichtbeelden van Wim Jansen en Jan Hekkelman over oude beroepsuitoefenaren, deed bijna dertig leden naar Het Anker komen.

't werd een gezellige avond en door de heren was een complete timmerwerkplaats inventaris uitgesteld uit vroeger tijden.

Velen vergaapten zich aan de mooie -zelfs originele!- bouwkundige tekeningen van o.a. de bekende bouwmeester Cuypers. Hij bouwde in de vorige eeuw grote bekende monumenten als het Rijksmuseum/Centraal Station te Amsterdam, doch ook bijv. de RK-kerk te Kranenburg (Vorden) en Kasteel De Haar.

Uit de rondvraag van de avond kwam naar voren, dat diversens bepaald niet gelukkig waren met de voorgestelde naamgeving van de straten in het uitbreidingsplan 'Het Paradijs'.

Een kreatievere inbreng vanuit de burgerij, zo ook onze vereniging zou volgens velen gewenst zijn.

We hadden een gezellige avond, met de 'C' van Cultuurhistorie

'Heren... bedankt!

Wij zijn verheugd, dat Gerrit Tijkken; in het dagelijks leven agent van de NMS-Bank, van zijn superieuren toestemming kreeg ons penningmeesterschap te mogen aanvaarden, zo ook hij als penningmeester tot het bestuur wil toetreden.

Onze kas is dan in 'strengere' handen, dat moet ook wel, want de bodem is nog amper gevuld en 'de Cost gaat voor de Baet...'

Tot slot... de leilinden hebben o.i. toch ook bij ons gemeentebestuur een andere gedachte over dit 'cultuurgoed' losgemaakt, men wil de burgerij nog een keer de kans geven ze voor een mooie hoeve te planten.

Als voorzitter mag ik dan zeggen... als we dan nu zuinig gaan worden op deze mooie bomen, zullen we dan volgende keer nog zuiniger omgaan met de mooie boerderijen achter deze bomen...?

Veel leesplezier! Paul Kok

'De Zwerfsteen' is de kwartaaluitgave van de historische vereniging der gemeente Steenderen, opgericht d.d. 1 juni 1992

BESTUUR:

voorzitter:
Paul Kok, Wehmestraat 1a,
7221 BT STEENDEREN,
05755-1444

sekretaris:
Theo Jansen,
Schiphorsterstraat 1a,
7227 NG TOLDIJK
05755-2015

penningmeester:
Gerrit Tijkken,
Dr. A. Ariënsstraat 6,
7221 CC STEENDEREN
05755-1437

leden:
Jan Wolters, 't Hof 7,
7226 LG BRONKHORST,
05755-1600
Geert Jansen,
Anjerstraat 12,
7221 AS STEENDEREN,
05755-2027

REDAKTIE:

Verdi van Leuvensteijn-
Breukink,
Bronkhorsterweg 21,
7221 AB STEENDEREN,
05755-1868
Albert Aalderink,
Hoogstraat 42,
7227 ND TOLDIJK,
05755-2226
Wim Jansen,
Landlustweg 9,
7221 BS STEENDEREN,
05755-1658
Paul Kok,
Wehmestraat 1a,
7221 BT STEENDEREN,
05755-1444

CONTRIBUTIE:

Bankrelatie:
NMS-bank, STEENDEREN
Bankrekening nr.: 68.52.89.710
t.n.v. de penningmeester van
de Historische Vereniging
Steenderen.
Postgirorekening van de
NMS-bank is 43.45.500
m.v.v. Historische Vereniging
Steenderen.

Wij verzoeken U bij lidmaatschapopgave gelijktijdig de contributie over te maken, Uw betalingsbewijs is tevens de garantie dat U in het ledenbestand bent opgenomen.

Contributie 1993:

f. 25,- voor individuele lid
f. 35,- voor echtparen of
samenwonenden.

Aolbert van d'n Molder schrijf oaver:

'LANDGOED 't HOLTSLAG'

Disse keer neet in ut dialect, um da'k denke dat 't onderwarp daor te lange veur us. Uut ervaring wet 'k dat volle mensen die plat-proat, 't laezen en schrieven meistepad neet zo bes af geet. 't Verhaeltjen da'k now schrieve is op-e-teikend deur volle praotjes di'zjo tussen ut wark deur bint e-maakt, of bi'j de luu in de kokken, met een kopken koffie. Wieter hek in de loop van de jaorn nogal wat buuke in de kaste ekregen di'j bi'j zukke schrieveri'je bes kunt gebr'uken.

De Holtslagweg is eigenlijk het enige dat Ao 1993 is overgebleven, als zichtbare herinnering aan het landgoed.

Op een verpondingskaart van 1806 is de begrenzing goed te volgen. Deze liep langs de tegenwoordige Schiphorsterstraat, toendertijd Holtslagdijk geheten, via de Bakermarksedijk, die toen op het eerste gedeelte Bolderhorst werd genoemd.

Bij de eerste bocht ging de grens rechtdoor en kwam met een 'vaerweg' achter boerderij 't Rougoor' uit. Via de tegenwoordige Holtslagweg, vroeger Rougoorsdijk, die tot de hoeve 't Wiel' en van daaruit recht toe recht aan naar de Hoogstraat, ongeveer 100m oostelijk naast de boerderij de 'Roodheuvel', die tot 1973 onder Bornhof viel. Ouderen herinneren zich de uitweg zeker nog, die als grensweg fungeerde.

Aan de andere zijde van de Hoogstraat liep de grens van de 'Bloemendaal' tot aan de Beekstraat. Dit stuk weg, -thans Beekstraat- heette vroeger ook Holtslagdijk. De Beekstraat, nog in mijn jeugd 'Keutelstraat' genoemd, begrensd daar het landgoed, tot en met de 'Borriskamp'.

De 'Kalverdiek', die loopt van erve 'Borriskamp' tot aan de Hoogstraat, was bij dit stuk grond ongeveer de begrenzing. De Kalverdijk lag echter geheel binnen het Markegebied, dat 'Steenrevelt' heette.

KASTEEL

Het omgrachte gedeelte, waar het kasteeltje stond, noemde men 'De Pampert'. Op de kaart van 1832 is in het 'omgrachtte' ook een vijver getekend. Deze vijver en gracht is in de jaren 1920 tot 1940 dichtgestort met afval van de Cooperatie van Toldijk.

Aan milieu-vervuiling dacht men toen nog niet. Op de kaart van 1868 is goed te zien, hoe dicht bebost de gronden van het Holtslag waren.

Wanneer de grootvader van Cornegoor van 't Rougoor naar de Hartenplaats ging om zijn toekomstige bruid van Poorterman te ontmoeten, kwam hij het bos niet uit... Dit was omstreeks het jaar 1890. Op dezelfde kaart staat bij 't Holtslag 'afgebroken', dus moet het voor die tijd al in verval zijn geraakt. E.S. Hartman weet nog uit de kinderjaren, dat hij er speelde in de funderingsresten en de Pampert, zo tussen 1915 en 1920.

Helaas zijn er geen schetsen, laat staan foto's van het kasteel of restanten bewaard gebleven.

In de Leenregisters van de graven van Limburg Stirum, Leenkamer Bronchorst, vinden we de oudste vermelding.

'Dat Halve Holtslach szo dat met synen alingen toebehorige in de kerspel van Steinre gelegen'.

Vrederic van Steenre Dericsz., na broederscheiding en met toestemming van zijn broeder Harmen, 1401 Augustus 23. In 1683 wordt vermeld dat het leengoed heet 'Holtslach of Heynigesbusch'. Nog een andere benaming in hetzelfde register in 1701 is 'Reynisinck'.

Tussen 1401 en 1442 is het goed verkocht door Derycj van Steenre aan Deryck Heyinck. Toen deze overleed kwam het in handen van zijn broer Aernt Heyinck, in 1442. Tot ca. 1600 bleven de Heyincks 't Holtslag regeren.

Via Dr. Thomas Loges (1640) kwam het in handen van de Molenschot/Meulenschots' familie (1659-1705)

Op 5 juni 1705 wordt Johan van Munster, na opdracht van Johan van Molenschot, kolonel en zijn vrouw Sepina van Aylva, degenen, die de scepter gaan zwaaien. Van Munster en Van Hasselt komen we steeds tegen als burgemeesters van Zutphen. De twee namen komen we steeds wisselend in de Leenregisters tot 16 december 1793 tegen. Een uitgebreide opsomming heb ik in dit verhaal achterwege gelaten.

PONDSCHATTINGEN

In de Pond-schattingen van 22 februari 1647 -een soort gelijk nu onze Onroerend Goed belasting- wordt door de setteren Reiner Dercksen en Arend van Til, het volgende genoteerd:

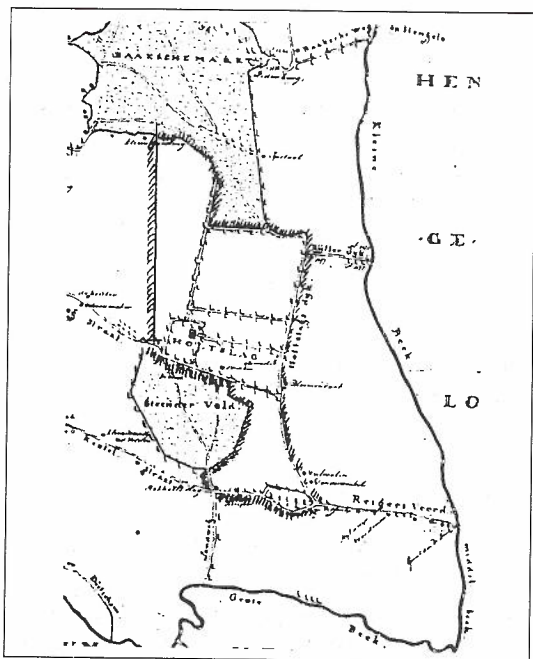
't Holtslach met het Rougoor. Jr. van Winshem, groot behalven hoven end boomgaerden, volgens deselven overgegeven handt 14 margen end 3 sch. tuis end tiendvrij. Weijdelandt 17 beestweijdens, de schaar 3 dlr. met huis hof end boomgaert. 300-0-0.

Mogelijk is het even verder genoemde 'Guet Heynck' omstreeks die tijd van Dr. Loges toegevoegd aan het Holtslag.

In de Marke-vergadering van 25 augustus 1789 wordt door Theodora Margaretha van Munster het Marke-recht aangevraagd voor de Hartenplaats en 't Rougoor. Een logisch gevolg van het feit dat ze eigenaresse is van het Wiel, dat wel markerechten heeft. Het verzoek wordt tot nader bewijs op rechten afgewezen.

De grootste omvang had 't Holtslag in mijn bevindingen in 1806. De lijst van H.W. Rasch, Rigter te Steenderen d.d. 9 november 1806, waarin Huysen, Schuren, Erven en verdere gebouwen onder het Rigterambt worden genummerd, vinden we in de buurschap Toldijk;

178 't Erve Borriskamp	(aan de hedendaagse Beekstraat)
206 't Erve Hartenplaats	(aan de hedendaagse Schiphorsterstraat)
207 't Erve Venneplaats	(bestaat niet meer, stond voorheen tegenover de Kalverdijk)
208 't HOLTSLAG	(het verdwenen kasteeltje)
209 Stinen-Jansplaats	(bestaat niet meer, stond tegenover de Schooldijk)
241 't Rougoor	(aan de hedendaagse Holtslagweg)
242 't Erve 't Wiel	(aan de hedendaagse Bakermarksedijk)

Verpondings-kaart 1806 (gedeelte).

Alle genoemde nummers zijn op die lijst eigendom van de weduwe Van Hasselt. 't Wiel behoorde onder het Holtslag van 24-12-1772 tot 08-09-1826. Op deze laatste datum wordt het toegewezen aan Hendrik Kretschmer, uit de veiling van het nalatenschap van G. van Hasselt. Op 29 mei 1855 koopt de weduwe B.J. Spekkink-Konink voor haar zoon Martinus deze boerderij, waar nu de nazaat Hendrik nog steeds boert.

De eerste kadastrale kaart uit 1832 -evenals de burgelijke stand uit de Franse tijd- geven ons een verder beeld van 't Holtslag. De Venne-plaats of D'Veenboer, zoals deze boerderij in 1806 wordt genoemd, als evenzo de Stinen-Jansplaats verdwenen. Voor de laatste is het Werkbaashuis in de plaats gekomen, ongeveer 100m eraan. Aan dit Werkbaashuis was een onogelijk aanbouwsel met een aparte buitendeur gebouwd, die de 'Heerenkamer' werd genoemd. Deze kamer werd eenmaal per jaar gebruikt voor het innen van de pacht, zo weten ouderen zich nog te herinneren. Op 8 april 1943 brandde deze bebouwing af, door een bombardement, evenals dat van Hankamp.

Het Werkbaashuis werd sinds ca. 1880 bewoond door Arentsen, die van de 'Grote Russer' kwam, als zoon van Arent Arentsen en Geesken Aalderink. Drie generaties zouden ze daar blijven wonen.

Als eigenaar van 't Holtslag in 1832 staat voor alle percelen J.J. Op ten Noorth. Op dat moment zijn de percelen 60 en 61, een stuk grond langs de westzijde van de Hoogstraat en tot aan de hoeve 't Wiel verkocht aan Bornhof. Ze worden niet aan de 'Roodheuvel' toegevoegd, maar in delen verpacht, nadat op een later tijdstip ontbossing plaatsvond tijdens de werkverschaffing in de crisisjaren 1935-1940.

De 'Hartenplaats' aan de huidige Schiphorsterstraat, waar in 1806 'Olymolen' bij staat heeft naast de hoeve in 1832 een oliemolen, door een paard voortbewogen. De 'Borriskamp' is dan eigenaar van de erven Jonkheer Willem Frederik Louis Christiaan van Rappard. Diverse percelen tussen de Kalverdijk en de toenmalige Holtslagweg/Hoogstraat zijn in handen van de eigenaar van de boerderij 'Bloemendaal'. Mr. Derk Evekink,

Kaart 1868. Bebossingsoverzicht.

een naam, die heden tendage nog als stichting in Zutphen bekend is.

Evert Jan Bisschop van de 'Rosmulder' en Hendrik Arend Hulsteyn van de 'Til' hebben dan met enkele andere namen de rest van die kant van de Hoogstraat in eigendom.

EINDE VAN HET LANDGOED

Inmiddels is het landgoed een stuk kleiner geworden. In 1887 worden drie bouwmanswoningen en een werkbaashuis te samen: 122 Ha. 16 Are, 4 Ca., ene weide onder Zelhem en vier zitplaatsen in de Hervormde kerk van Steenderen verkocht.

De veiling wordt gedaan door notaris Mr. H. Beker, ten behoeve van de familie van de Hoog-Weledelgeboren Heer Mr. Jacob Gabriel van Rappard, wonende op het 'Rosel' in Groot Dochteren

De 'Borriskamp' wordt gekocht door de pachter G.J. Memelink Bzn. Op een later tijdstip verhuist hij naar de 'Til', door een huwelijk met de weduwe Hulsteyn, geboren D.H. Harenberg.

Dominee Gangel koopt de rest van 't Holtslag. 't Rougoor krijgt als zoveelste verbouwing een nieuwe voormuur.

Gerritsen-Hartman is op dat moment -we beschrijven 1888- pachter, daarvoor zaten ze als pachter op de 'Hartenplaats'.

In 1896 koopt Gerretsen-Hartman, later alleen Hartman, een bouwvallig plaatsje in de 'Schiphorst' van 9,20 Ha.

Een groot gedeelte tussen de Schiphorsterstraat en de grens met Hengelo Gld. heeft die naam.

Reint Cornegoor wordt dan pachter van 't 'Rougoor', Reint wordt in het enige dialect-boek, dat over diverse plekken in de gemeente Steenderen verhaalt 'Bolders Reint' genoemd.

(denk aan de Bolderhorst), een pracht boek met verhalen van begin 1900, uitgegeven direct na de oorlog van 1940-1945.

Kasteel en Landgoed 't Holtslag
de Kadastrale Atlas Ao 1832 van de
Gemeente Steenderen - pag. 7 - zijn
uitgebreide kaarten opgenomen).

Aan de hand van een pachtboekje, weten we dat in de loop van 1906, de Helmichs uit Baak 't Holtslag kopen van Ds. Gangel.

Het boekje wordt eerst ondertekend door Gangel, op Petri 1907 is de handtekening van Helmich.

De Heren van Baak verwijderden veel bos en maken de gronden geschikt voor bouw- en weideland.

Op 14 oktober 1915 verkopen ze een perceeltje bos aan Johannes Antonius Brink uit Delden. Johan had connecties, want zijn vrouw werkte bij een van de Helmichs. Bij de koop van 50 Are werd de afspraak gemaakt, dat hij niet op het landgoed mocht stropen, zoals velen deden. Het 'recht van uitweg' was op de Schiphorsterstraat. In deze koopakte worden genoemd, Arnoldus Michael Helmich te Hengelo Gld. en Theodorus Antonius Helmich te Baak.

Op 21 mei 1919 wordt bij inzet en 14 dagen later bij toeslag, geveild en verkocht door notaris Mr. Beker, ten huize van J.H. Stapelbroek te Baak het dan nog resterende gedeelte van 't Holtslag. Vijf in uitstekende staat verkerende bouwmanswoningen, samen groot 82 Ha. 9 Are, 80 Ca. omgeven en doorsneden met wegen aan den klinkerweg van Steenderen naar Hengelo Gld. Niet ver van den tramweg Zutphen-Emmerik, zo staat op de omslag van het verkoop-boekje te lezen.

De Eekschuur van 't Holtslag, die toen al als boerderij diende, werd gekocht door Schieven van de Veers. Pächter Veenhuis moest plaats maken. Johan Schieven, die door loting met zijn broer het Holtslag trok, kwam op 't Holtslag en bouwde hier een ruim woonhuis voor, door een gebint bij te plaatsen.

De 'Hartenplaats' werd gekocht door Jos Wichman en Poorterman verhuisde naar de plaats aan de Bakermarksedijk, waar pächter Hendriks op zat. 't 'Rougoor' kocht pächter Cornegoor en het werkbaashuis werd door Arendsen gekocht.

Kortom... wat eens 'Kasteel 't Holtslag' was, viel definitief uiteen...

(Albert Aalderink.)

HET HUIS VAN DE WISSELINKS AAN DE DORPSSTRAAT.

We kennen het allemaal wel. Het staat op de bocht waar de Landlustweg zich afsplitst. Nu het gebouw is afgebroken, waarin zich voorheen de smederij bevond, is de grote baander (achterdeur van de deel van een boerderij) zichtbaar geworden. Oorspronkelijk had ook de smid vee en het is wel zeker, dat vrouw Wisselink behalve smidsvrouw ook boerin was.

De smederij, die erin is geweest is nu opgeheven door de derde generatie Wisselink, die er sinds het begin van deze eeuw woonde. In die tijd kwam smid Wessel Wisselink van het Westendorp en kocht de smederij van de weduwe Herberts.

Elbert Willem Herberts, afkomstig uit Hummelo, was 28 april 1877 gehuwd met een dochter van Beumer uit Drempt en kocht van de weduwe J.G. Wijers-Van den Brink een huis op die plek, waarin een olieslagerij was geweest. Jan Gerrits Wijers was 19 april 1871 gestorven na een langdurig doch geduldig lijden in den ouderdom van ruim 49 jaren en een gelukkige echtvereniging van 23 jaar. Er waren wel 3 zonen geboren, maar die waren naar Gorssel, Wageningen en Nijmegen getrokken.

30 jaar had Jan Gerrits er bijna gewoond, want het pand kwam vrij op 22 februari 1847 uit handen van ene Rexwinkel -waarschijnlijk ook een olieslager- Ook smid Herberts is slechts 49 jaar geworden. Hij liet een vrouw met alleen dochters na. Zij vond een koper in Wessel Wisselink. Een echte ouderwetse boerensmid was Wisselink, die met hamer en aambeeld de vele ijzers, die hij in het vuur legde vorm gaf. Van zijn beide zonen was Geert de fijntechnische radioman en Dolf werd de Forddokter genoemd. Je voelt al waar dat heen gaat... met de tijd mee! En dat zijn ze blijven doen, de Wisselinks. Stilstand is immers achteruitgang. Maar even wilde ik toch stilstaan bij de geschiedenis van dat pand aan de Dorpsstraat in ons dorp.
(Verdi van Leuvensteijn-Breukink)

WAOR GEBEURD!

't Zal in't eerste kwart van disse eeuw ewest wezen, dat vrouw Wisselink (van de smid) eur beide melkbeeste naor de weie brach, buten 't darp. Zi'j wandelden der met oaver de straote en kwam toen börgemeister Smit integen. Die wol arig wean en hi'j schonk un betjen volle andach an 't drietal en zei: 'Zo, vrouw Wisselink, bent U aan het wandelen met uw knappe dochters?' Ut antwoord, dat disse ongetrouwde börgemeister kreeg, was van 't zelfde gehalte: 'Aj intresse heb meneer, dan komp maor 's praoten.'

E.J. van L. - Br.

OVER DAKPANNEN EN VOGELS.

BEKENDSTE ZWALUWSOORTEN TERUG IN ONZE OMGEVING...

Wij kennen allemaal de verschillende zwaluwsoorten zoals;

DE OEVERZWALUW,

deze broedt in kleine kolonies in steile afgravingen, veel in veenderijen/duinhellingen/slootkanten e.d. Voorig jaar werd hij nog aangetroffen in de zandberg bij het 'Gat van Roelofs' vlak bij het Spitaal te Zutphen.

DE BOERENZWALUW,

de meest algemene zwaluw, bouwt zijn nest van klei. doorweven met gras en strootjes, onder bruggen/op zolders/onder overstekende daklijsten e.d. Doch altijd daar, waar de bodem van het nest steunt op een balk of iets dergelijks.

DE HUISZWALUW,

deze vogel bouwt een half-kogelvormig nest, dat doorgaans geplakt zit aan buitenmuren, soms in vrij grote aantallen in een enkele straat.

DE NACHTZWALUW,

broedt vooral in bosrijke zandstreken en is een nachtvogel en zit overdag op de grond tussen dorre bladeren of plat op een tak. De vogel heeft ook de kleur van boomschors.

DE GIERZWALUW,

bouwt slordige nesten in torens, aan stenen gebouwen, in muurgaten en onder dakpannen, is bijna altijd in de lucht.

Hebben we het over dakbedekking, dan is het bij monumenten gebruikelijk, zoveel met oorspronkelijke materialen te werken. Zeker nog, als ze aanwezig zijn. Sinds kort worden monumentenzorgers door natuurbeschermers en vogelliefhebbers gesteund in het streven de 'Oud Hollandse pan' te handhaven. Onder deze pannen nestelen n.l. verschillende vogels, waaronder de beschermde gierzwaluw. Het is voor vogels bijna onmogelijk onder de moderne pannen te nestelen, waardoor hun voortbestaan in gevaar komt. In sommige grote steden in het westen van ons land is mede door renovaties van daken -waarbij moderne materialen zijn gebruikt- de gierzwaluw een zeldzaamheid geworden.

KORTE GESCHIEDENIS VAN DE HOLLANDSE PAN

Aanvankelijk waren hellende daken bedekt met stro/riet/hout/graszoden of plaggen. Het riet heeft zich kunnen handhaven, maar de andere materialen zijn geschiedenis geworden.

De Romeinen gebruikten als eersten gebakken materiaal als dakbedekking, dat bestond uit een platte onderpan en een bolle-bovenpan. In ons land is het noodzakelijk, dat het water snel en goed moet kunnen afvoeren. Mede daardoor werden er rond het jaar 1400 daktegels ontwikkeld, voorzien van een nokje aan de achterzijde, waardoor de pan aan een lat kan blijven hangen. Ook wel werden deze daktegels onderling met klei en leem aan elkaar vastgemaakt. Doch de bekendste zijn de Romaanse pannen uit die tijd, in de volksmond genaamd 'Monniken en Nonnen', met de toelichting dat de monniken boven op kwamen te liggen.

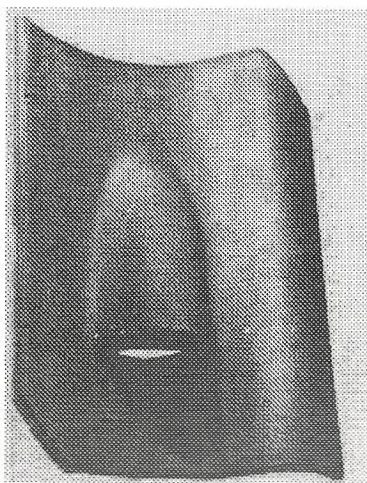
Ze werden gemaakt van een trapeziumvormig kleiblad als een baksteen in een vorm. De onderpannen hebben een nok om ze aan de panlat op te hangen. De rode of blauwe -grijze- kleur ontstaat bij het bakproces. De pannen krijgen hun helder rode kleur bij een normaal bakproces met behulp van een overmaat aan zuurstof. Blauwgrijze pannen ontstaan als men tijdens het bakproces de zuurstof onttrekt. Ook kan men de pan voorzien van een glazuurlaagje, wat veelal met de onderpan, de 'non' werd gedaan, zodat het water sneller weg kan lopen. Een nadeel van deze pannen was, dat het dak bijna twee keer bedekt werd met pannen, wat niet alleen duur was, doch ook een zware dakbedekking.

Het fabriceren van de Hollandse pan maakte een einde aan de daktegels, monniken en nonnen.

In tegenstelling tot de eerdergenoemde, is de Hollandse pan enkeledekkend. Deze pan werd vermoedelijk in de IJsselstreek als eerste toegepast.

In de bouwrekening van Johan Kreijnck te Zutphen, belast met de bouw van de stadsmuur in 1445-1446, worden twee mallen voor het maken van deze pannen betaald en nadien worden de pannen geleverd.

Tot aan het einde van de vorige eeuw en ook in het begin van deze eeuw was het gebruikelijk de Hollandse pan op een onbeschoten kap te leggen en van binnen uit soms aan te smeren met een kalkmortel vermengd met varkenshaar, om de mortel taai te houden. Ook werden wel pannen gelegd in stro dokken om jachtsneeuw buiten te houden.

Zwaluwpan 'nestelpan'.

Om licht op zolders te hebben, werden pannen gemaakt met glasopeningen, glazen pannen en nadien om meer licht te hebben werden dakramen van gietijzer vervaardigd. Ruitjes sneuvelden nog wel eens in de pannen, zo werden -ten onrechte- deze pannen wel eens aangezien voor vogelpannen, ook wel duivenpannen genaamd.

Oorspronkelijk was de zolder in gebruik als opslagruimte of droogruimte, maar door het toenemende woongebruik van de kap bijv. door de meiden of knechten of logies etc. en onze wensen tav isolatie, wordt de kap sinds ca. 1900 steeds vaker voorzien van dakbeschot, aanvankelijk natuurlijk nog zonder isolatie. Rond 1900 zijn vervangers voor de Hollandse pan ontwikkeld, waardoor de vraag naar dit soort afnam. De nadien ontwikkelde pannen hebben een betere sluiting en geven meer bescherming tegen regen en wind.

VERDER OVER DE GIERZWALUW,

deze vogel is een insekteneter, die van begin mei tot eind juli/augustus te vinden is. In deze drie maanden brengt hij hier zijn jongen groot en bouwt hij reserves op voor een lange tocht naar Afrika terug om daar te overwinteren. De vogels leven in kolonies en keren elk jaar met dezelfde partner terug. Ze nestelen in gaten/spleten en in kleine ruimtes op de daken. Vooral de daken van oudere gebouwen bieden de vogels mogelijkheden een nestje te maken, maar ook uitsparingen in metselwerk of nestkastjes/spreeuwenpotten en 'zwaluwpannen' worden door de vogels gebruikt en wel in het bijzonder in het dakvlak, gedekt met Hollandse pannen met zijn ruimtes en openingen tussen de pannen.

Naast nestruijme heeft de gierzwaluw ook ruimte nodig voor een toegang, daar hij zeldzaam van de grond komt aanvliegen, maar in glijvlucht naar en van zijn nest vliegt.

Het zal duidelijk zijn, dat een ander, dan met een Hollandse pan gedekt vlak, als broedplaats voor de gierzwaluw ongeschikt is. Vaak zie je de vogels bij de onderste pan nabij de goot of in de muurplaat naar een nestje zoeken. Bij moderne pannen met meer gesloten overslagranden- krijgen de vogels geen kans en zodra de vogels een bepaald gebied hebben verlaten, zal het niet mee vallen een nieuwe kolonie te lokken. Gierzwaluwen hechten aan hun gebied en het kan soms jaren duren, voordat ze op zoek gaan naar een nieuwe broedplaats

HET GEBRUIK VAN DE HOLLANDSE PAN TEGENOVER DE MODERNE PAN

Voordeel is, dat bij het gebruik van de Hollandse pan -ook wel genoemd Oude Holle pan- de daken een levendig beeld behouden.

Bovendien is er voor de gierzwaluw en andere vogels een grotere kans om te nestelen. De vogels kunnen daarentegen ook wel eens tot overlast zijn door stof/uitwerpselen, maar in het algemeen kan men stellen, dat deze 'schadelijke gevolgen' tot een minimum beperkt blijven. Bezwaren tegen het gebruik van de Hollandse pan zijn de mindere windvastheid en de regendoorslag. Dit valt in de praktijk erg mee. Regendoorslag kan men tegen gaan door over het dakbeschot een dampremmende folie aan te brengen. Mochten er nieuwere vormen van pannen worden toegepast, dan is er voor het nestelen van de gierzwaluw nog een oplossing. Sinds enige tijd zijn er gierzwaluwpannen verkrijgbaar, waar de vogels in kunnen broeden. Deze vogelpan moet bij voorkeur aangebracht worden in de omgeving van het oude nest en hoog in het dakvlak met een onderlinge afstand van meer dan twee meter.

Dit was dan iets over de gierzwaluwen, prachtige vliegers als geen andere vogel in staat zo wonderlijk snel te stijgen en te dalen, te wenden en te keren. Sla ze eens een tijdje gade en ik ben er zeker van dat U met mij zult zeggen...

'ik ben blij, dat ze terug zijn...'
(Gert van de Kwekke)

DE KADASTRALE ATLAS VAN STEENDEREN Ao 1832

De Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland te Arnhem staat op het punt een atlas van de gemeente Steenderen uit te geven. Maar... er moeten nog enkele hindernissen worden genomen. De gemeente Steenderen is gevraagd een bijdrage voor de uitgave te verlenen, maar de reactie is ten tijde van deze drukgang nog niet binnen. Voorts moet nog onderzocht worden of er voldoende belangstelling onder de bevolking voor de atlas bestaat en verder moet uit de particuliere sector en het bedrijfsleven in de regio nog een financiële ondersteuning komen, teneinde de verkoopprijs van de atlas aantrekkelijk te maken.

De kosten van de uitgave bestaan hoofdzakelijk uit drukkosten, want voor het overige wordt alles door vrijwilligers gedaan, zoals:

- het tekenen van de kaarten
- het verzamelen van alle kadastrale gegevens
- het schrijven van een historische inleiding.

Dit laatste wordt verzorgd door de in Steenderen welbekende Pater J. Koekkoek, die een grote historische kennis bezit van de gemeente.

UITGAVE

- Ongeveer 30 kaarten van de gemeente Steenderen op A3 formaat conform de optekeningen van rond 1832.
- De historische inleiding door pater Jan Koekkoek.
- Illustraties en optekeningen/gegevens van eigenaren van de diverse percelen.

Het geheel opgeborgen in een portefeuille geeft dus de situatie van 1832 weer, toen Steenderen voor het eerst kadastraal in kaart werd gebracht t.b.v. een rechtvaardige grondbelasting.

Men kan gerust stellen, dat de situatie in 1832 reeds honderden jaren oud was, gezien de zeer geringe veranderingen die ons land -zeker in het oosten- in die jaren onderging. Dat is nu wel anders!

De atlas geeft dus een goed inzicht, hoe Steenderen er uitzag in vroeger eeuwen en dat nog eens verduidelijkt door de inleiding van pater Koekkoek.

U kunt precies nagaan, wie er woonde in het pand, dat nu bewoond wordt door bekenden of mogelijk Uw eigen pand/boerderij. Zo ook de bestemming van het perceel land, waar thans Uw huis nu staat en wie de eigenaar destijds was.

De atlas zal deze informatie niet alleen van Steenderen geven, doch ook van Baak/Bronkhorst/Covik/Emmer/Luur/Olburgen/Bakerweerd/BaakscheBroek/Bakerveld/Holtslag/Reigervoort/Toldijk en Meerbrink.

Uitgaande van een bijdrage van de gemeente en het bedrijfsleven komt de verkoopprijs van dit unieke document rond f. 78,-

en mogelijk bij grotere oplage zal de prijs rond f. 70,- bedragen.

Heeft U belangstelling, dan kunt U contact opnemen met de sekretaris van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Dhr. G.J. de Maret Tak, Lovinklaan 6, 6821 HX ARNHEM
Tel. 085 - 420944 of 512895.
(Zie voorts de intekenkaart).

Op de PTT-balie van de SPAR in Steenderen zal ook een intekenformulier liggen en wij verwachten een grote belangstelling voor dit unieke document van onze omgeving. Kortom zegt het voort...

ZIEKENBOEG

Mogen wij ons lid Mevrouw H. Planten, 'Huize Landlust', welke een langdurig ziekenhuisverblijf in het VU ziekenhuis te Amsterdam achter de rug heeft welkom thuis heten en een voorspoedig verder herstel wensen.

De zomer komt eraan en geniet maar eens van het lentegroen in het 'Plantenbos'...

PLOEG

Het bestuur van de HVS dankt Dhr. H.L. Rewinkel te Rha hartelijk voor de haar aangeboden ploeg van rond de eeuwwisseling.

Voorlopig blijft de ploeg nog staan te Rha en we zoeken naar ruimte. Het begin van een Steenderense Oudheidkamer..?

EVENEMENTEN- KALENDER:

(voorlopig)

'BRONKHORST EN ZIJN SCHUTTERIJ/ KERMIS'

seizoen 93/94.

Wederom een boeiende kijk op Bronkhorster tradities door Verdi van Leuvensteijn-Breukink, zoals zij zelf zegt gepensioneerd winkelierster/herbergierster.

Prachtige beelden van pakweg 40 jaar geleden met een vleugje humor. Volle bak in Het Anker?

'MONUMENTENWACHT IN GELDERLAND'

Seizoen 93/94.

De Gelderse monumentenwacht inspekt jaarlijks en staat eigenaren bij, in het onderhoud van Rijks- en Gemeentelijke monumenten. Het mag boeiend zijn om in een historisch pand van weleer te mogen wonen, doch... het is ook een verantwoording en veelal een 'aanslag' op de portemonnee.

Bij afgeknepen subsidiekranen is het van uiterst belang, dat eigenaren daadwerkelijk hulp krijgen van én gemotiveerd worden door de Monumentenwacht, want voor we het weten zijn we te laat en staat sloop voor de deur. Dhr. Klaas Boeder vertelt van de Gelderse Monumentenwacht en geeft eigenaren van monumenten tips.

'HISTORISCHE SCHOUWEN IN DE GEMEENTE STEENDEREN'

Winter 93/94.

Niet in deze Zwerfsteen, doch we wachten tot de volgende winter, een uiterst deskundige gast/tegelverzamelaar uit Drente vertelt ons veel van de ontwikkeling van de vuurplaatsen door de eeuwen heen. Want... waar eens de platte buis verscheen, is er heel wat prachtig tegelwerk verdwenen en deze tegels kunnen ons heel wat vertellen.

'OUWE ZOOI'

Let op... elke zaterdag en zondag is er antiek- en rommelmarkt bij Joop Sangers aan de Bronkhorsterweg nr. 40 (zandweg in).

Ook voor oude grenen meubelen of voor realisatie van een ambachtelijk gemaakt meubel kan men bij Joop terecht. Tel. 05755 - 1672

GEVRAAGD:

enige duizenden zgn. 'waalformaat' handvormstenen uit de 19e eeuw voor de restauratie van een boerderij. B. Masselink, tel. 05755 - 1419

AANGEBODEN:

onderdelen voor een 'Bronkhorster pomp' / hooiberglieren. P. Kok, tel. 05755 - 1444

WATERPUT

Dhr. G. Boschloo aan de Covikseweg 1A te Steenderen heeft een oude waterput 18e/19e eeuw voor zijn T-boerderij onder het maaiveld ontdekt. Gave originele waterput-stenen en het water staat 4,5m diep.

Nog voor de zomer zal de put weer in oude luister zijn hersteld, dankzij het bewaren van oude waalformaat gevelstenen na sloop van de Hoeve 'Huis In't Veld' te Baak.

Uit: 'HOLLAND IN VROEGER TIJD'

Deel VII, Gelderland.

Bewerkt door Dr. J.A.B.M. de Jong

Oorspronkelijk uitgegeven te Amsterdam bij Isaak Tiron boekverkoper in de Kalverstraat Ao 1742, heruitgave 1964 door de Europese Bibliotheek te Zaltbommel

citaat: Steenderen is een flink dorp, een uur gaans beneden Doesburg aan de IJssel gelegen temidden van het geboomte.

De Gereformeerde kerk wordt er door 1 predikant bediend, die ook eenmaal per jaar, namelijk op kermisdag te Bronkhorst predikt. Behalve het graafschap Bronkhorst, dat niet ver van Steenderen ligt en waarover we hierna nog zullen spreken, treft men hier de adellijke Huizen Baak, Brantsenburg en Spaansweerd. Het Huis Baak, dat een weinig van de openbare weg af ligt, was nog voor kort een verouderd bouwwerk, met een diepe gracht omgeven. Doch het is in de jaren 1738 en 1739 prachtig gerestaureerd en gemoderniseerd. Ook de erbij staande boerenwoning maakt een deftige indruk. Van Brantsenburg is alleen de voorpoort gespaard gebleven. De plek waar het oude Huis eens stond, is nu begroeid met ruig houtgewas en bomen. Spaansweerd is een oud vierkant gebouw, dat met grachten omringd en nog bewoond is. Aan het Huis is het recht verbonden om in de ridderschap te worden verschreven; bovendien bezit het een leen- en pachtkamer. Dan ligt er onder Steenderen nog de havezate Holthuizen, waarvan echter alleen de uit de gracht oprijzende puinhopen zijn overgebleven.

De gerechtsbank van Steenderen, waaronder verschillende buurschappen behoren, wordt minstens viermaal per jaar binnen Doesburg gespannen, doch niet eerder dan nadat aan schepenen daartoe vooraf verlof gevraagd en verkregen is. De landdrost of diens plaatsvervanger moet dan, voordat hem de uitoefening van zijn ambt binnen Doesburg wordt toegestaan, voor de schepenen de eed afleggen.

citaat: ligging van het dorp Bronkhorst.

Bronkhorst is een middelgroot dorpje van ongeveer 60 huizen, rondom de korenvelden gelegen. Men komt er binnen door een vervallen poort, die nog de sporen draagt van vroegere grootheid. De inwoners zijn bijna allen Gereformeerd en gaan gewoonlijk te Steenderen ter kerke. In het kleine en eenvoudige kerkje van Bronkhorst zelf wordt niet meer dan eens per jaar gepredikt. Men ziet er een wapenbord van de graaf van Stirum, die gehuwd was met Helena de Haaze, een dochter van de broer van Jeronimus de Haaze, burgemeester van Amsterdam, welke gravin in deze kerk begraven ligt. Bronkhorst is ook nog bezienswaardig vanwege het adellijk slot der heren van Bronkhorst, dat zeer groot van omvang is en door een gracht omringd. Verder ligt er een hoge en brede aarden wal omheen, waarop en waarachter de tuinen van het Huis zich uitstrekken. In het midden van het bouwwerk staat een zware vierkante muur, die weleer een toren schijnt te zijn geweest. Op de voorpoort staat een klein torentje en boven de ingang zijn twee wapenschilden aangebracht. Onder deze poort door komt men over een vaste brug in het kasteel, aan de ingang waarvan twee beelden staan. In de aanvang van de opstand tegen Spanje is Bronkhorst totaal verwoest. Men heeft in het stadje Bronkhorst vier burgemeesters, die als keurgenoten naast de richter in het gericht zitting hebben. Zij worden jaarlijks door de graaf aangesteld.

LEILINDEN TE BAAK

Het artikel in de le Zwerfsteen betr. het 'redden' van de vier prachtige 63 jaar oude leilinden welke voor de v.m. T-boerderij van de fam. Huis In 't Veld aan de Z.E. weg 101 staan heeft heel wat stof doen opwaaien.

B&W van Steenderen hebben nog een oproep in de mini Achtste Steen gedaan, met de bedoeling in contact te komen met kandidaten -in de gemeente- welke de bomen graag op eigen kosten over wilden planten en wel op deugdelijke wijze. Er komt nog wel wat vakkenis bij kijken. Div. reacties, ook uit Drempt en Vorden en op een gegeven moment stonden er zelfs kandidaten bij de voorzitter van de HVS op de stoep.

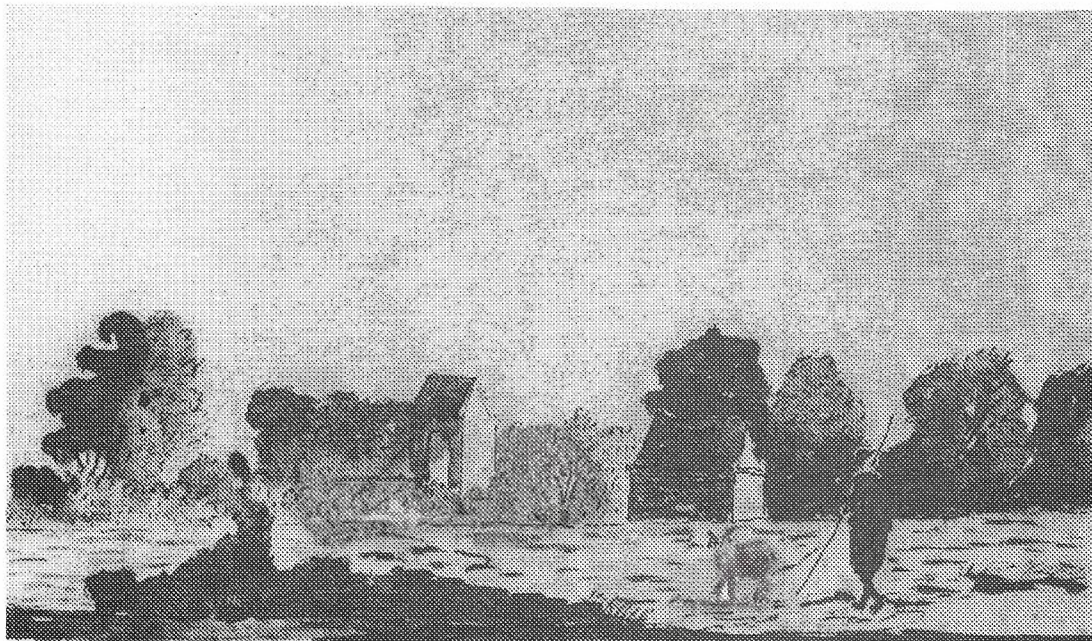
De ontwikkelingen zijn thans als volgt:

de 0.8 HA industrie grond, waarop de 4 linden staan is verkocht aan ROWI beheer BV en directeur Paul Stortelder deelde ons mede, dat hij de grond exclusief bomen heeft gekocht, doch deze als een goede beheerder zal verzorgen. Ze kunnen voorlopig nog blijven staan en hij zal waarschijnlijk t.z.t. de bomen rondsteken en voorzien van een voedingsbodem rondom bedoelende de bomen stimuleren nieuwe haarwortelgroei te ontwikkelen opdat verplanten een succes gaat worden. Uiteraard in overleg met de gemeente Steenderen, formeel nog steeds de eigenaar van de bomen. Wordt het een redding 'kantje boord'..? (Paul Kok)

LOOPGRAVEN

Geen leuke, doch historisch interessante tijd, in 1944 hebben vele Steendenaren voor de vijand van destijds loopgraven langs de oostoever van de IJssel moeten graven. Ze zijn bijna 50 jaar na dato nog herkenbaar, vanwege een blijvend litteken in het landschap, immers de grasgroei is anders dan de destijds ongeroerde grond.

Wij komen hierop terug.

Poortgebouw Huis "Brantsenburg" Ao 1730. Gew. pentekening C. Pronk.

GERUCHT

Het gerucht gaat, dat er Infra Rood opnamen op lage hoogten van de gemeente Steenderen gemaakt zijn. Uiterst interessant, daar deze opnamen 'beroering' in de grond voor eeuwen laten zien. Bijvoorbeeld... funderingen van oude - honderden jaren geleden gesloopte - bouwwerken zijn te 'lezen'.

BRONKHORSTER MOLEN

De Bronkhorster molen draait op alle zaterdagen en is een lust voor het oog. Helaas moet een vitaal onderdeel in het zgn. kruigedeelte gerestaureerd/vernieuwd worden. Een tegenvaller! Zeker na zo'n dure restauratie van enige jaren geleden. Zouden we een helpende hand kunnen bieden? Wie weet de industrie...

Een Apart Vooruitstrevend Initiatief Kan Onderling een goede band smeden tussen de tijden van weleer en heden.

HOOIBERG

De vijfjarige hooiberg op het erf van De Visschers-hoffstede aan de Wehmestraat te Steenderen is gerealistiseerd, compleet met zgn. kerkuilekast onder de kap. Waar komt de volgende hooiberg te staan? Vroeger wel honderd(en) of meer in de gemeente, nu nog misschien tien? In Bronkhorst misschien?

OOIEVAARS

Zondag 18 april 1993 zijn rond het middaguur twee ooievaars gesignaleerd nabij de hoeve -met ooievaarsnest op paal- van de familie Rob Gosselink aan de Prinsenmaatweg 2. Wanneer zullen de passanten blijvers worden?

HOVEN EN HAVEZATHEN IN BAAK

(Jan Koekkoek)

Door de redactie van De Zwerfsteen werd me gevraagd een samenvatting te geven van de lezing, die ik over dit onderwerp op 12 december 1992 gegeven heb. Ik heb dat toen aangenomen, maar nu ik hieraan ga beginnen besef ik dat het zo zijn moeilijkheden heeft om die samen te stellen. Men vraagt zich af wat men moet weglaten en wat niet. Hoe dan ook, ik heb 'JA' gezegd en begin er dus maar aan.

1. HET HOFSTEEEM

Het hofsteeem was een middel om groot grondbezit te beheren en er zo veel mogelijk vruchten van te trekken. Vooral in de middeleeuwen bezaten koningen, hertogen, graven, kloosters en bisdommen vaak zeer uitgestrekte gebieden en men probeerde daar zoveel mogelijk profijt uit te halen. Daarvoor dus dat hofsteeem.

Een hof bestond uit twee delen:

1. een deel, dat de eigenaar in eigen beheer hield: de hofboerderij met bijbehorende landerijen. Op die hofboerderij zat een soort rentmeester, die moest zorgen, dat de hof goed werd bestuurd.

2. De rest van de grond van de hof werd uitgegeven aan de zgn. horigen. Deze kregen een eigen boerderij met een portie grond, die ze voor zichzelf konden bewerken. Bovendien hadden ze nog bepaalde diensten en lasten ten opzichte van de hofboerderij.

Die diensten en lasten bestonden uit:

A. Vaste lasten:

grondcijns (een soort grondpacht), hoofdcijns (erkenning van horigheid, waarvoor soms betaald moest worden), hand- en spandiensten (werken op het land van de hofboerderij, boodschappen doen, spinnen etc.)

B. Variabele lasten:

verplichtingen (in geld en goederen) bij versterf en vrijkoping.

De opbrengst van de hofboerderij met de goederen (of geld), die door de horigen geleverd moesten worden, dienden om de hofhouding van de heer aan het eten te houden.

Slicher van Bath schrijft hierover het volgende: 'De door de horigen geleverde goederen kunnen door de heer op de hof geconsumeerd worden. Heeft de heer meerdere hoven, dan trekt hij volgens een vastgesteld schema van hof tot hof. De meeste vorsten hadden in de vroege Middeleeuwen geen vaste residentie; zij trokken met hun hofhouding voortdurend rond, het land kaalvretend als een troep sprinkhanen.'

Een ander systeem was dat de goederen naar de vaste woonplaats van de eigenaar vervoerd werden. Dit was vooral het geval bij hoven die aan kloosters of kapittels behoorden. Bovendien gebeurde dit over het algemeen meer in de latere Middeleeuwen, waarin ook geld in plaats van goederen geleverd werd.

DE HOF TE BAAK

Deze werd gesticht door de Graaf van Gelre of misschien door de graaf van Zutphen (toen Zutphen nog niet tot Gelre behoorde)

Over de tijd van het ontstaan is niets bekend. De hof wordt voor het eerst genoemd in 1295, in een lijst van inkomsten en uitgaven van de graaf van Gelre.

De hofboerderij was een verre voorganger van de tegenwoordige boerderij de 'Hof te Baak'.

Als hofhorige boerderijen worden genoemd: Bobbink/Schoolwijk/Wermeldink/Warntink/Vellekensgoed en Queckslag (Deze laatste lag onder Steenderen). Het is niet duidelijk, wanneer de Hof te Baak in particuliere handen is overgegaan; waarschijnlijk niet later dan in de 16e eeuw. In 1637 werd de Hof te Baak door Henrick van der Capellen aangekocht van de graven van Bentheim.

De hof-horige boerderijen werden in de loop der tijden vrijgemaakt. Zoals boven al vermeld kostte dat geld. Het is nog bekend, dat voor de vrijmaking van Schoolwijk en Wermelink (in 1510) samen 200 gulden betaald moest worden. Door die 'vrijkoping' werden het dan meestal 'tjnsgoederen', een soort pachtboerderijen. Bobbink en Vellekensgoed werden in 1383 vrijgemaakt en Queckslag in 1410.

DE HOF TAMMING

Dit was een hof van de bisschop van Utrecht. Mogelijk werd deze hof gesticht kort na 1046, tien bisschop Bernulf van de Duitse keizer Hendrik III een 'graafschap in Hamalande' ten geschenke kreeg. Hierto behoorden Olst/Diepenveen/Bathmen/Westerfliet/Lochem/Vorden/Baak - deels? - /Steenderen en Bronkhorst.

De hofboerderij lag dus in Baak (Taming) en hofhorige boerderijen lagen in Lochem (6), Warnsveld (2), Almen (1), Gorssel (7) en Epse (2). En waarschijnlijk waren er oorspronkelijk nog enkele meer.

De invloed van de hoven op de Baakse samenleving. De invloed van Taming is maar zeer gering geweest: eerstens omdat de hofhorige boerderijen allemaal buiten Baak lagen en tweedens omdat deze hof al vroeg in particuliere handen overging, waarbij het een leengoed werd. Hier spreken we dus hoofdzakelijk over de invloed van de Hof te Baak.

Vooraf moet gezegd worden, dat deze invloed over het algemeen niet als zodanig te bewijzen is aan de hand van de oude actes.

Er zijn verschillende soorten invloeden:

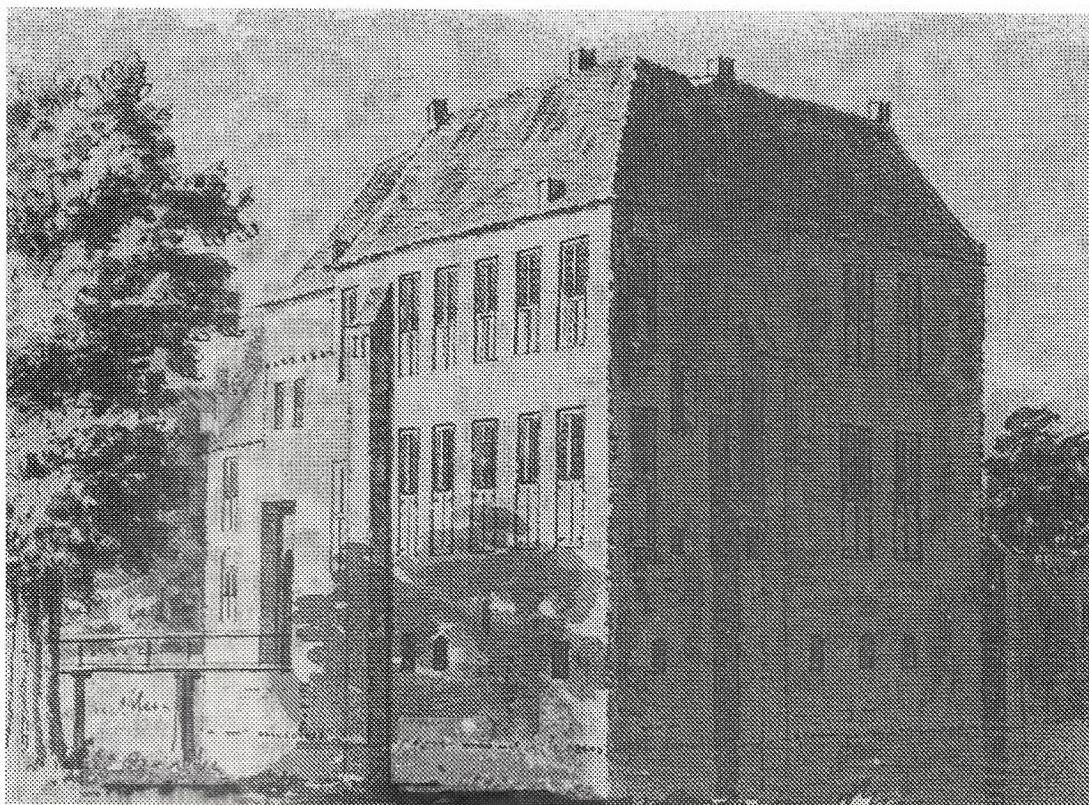
A. DE AGRARISCH-ECONOMISCHE INVLOEDEN.

Deze zullen bestaan hebben in:

- Betere systemen van landgebruik (denk maar eens aan het tweeslag en het drieslagstelsel met de varianten ervan).
- Betere landbouwwerktuigen. De ploeg bijvoorbeeld werd in de Middeleeuwen sterk verbeterd.
- Gebruik van paarden (na de uitvinding van het haam) in plaats van ossen.
- De verbouw van betere en nieuwe gewassen (o.a. van graansoorten, die een betere opbrengst hadden en meer resistent waren tegen ziektes) en het houden van een meer gevarieerde veestapel.

Ongetwijfeld werden deze verbeteringen over het algemeen het eerst toegepast op de hoven, vooral de hoven van kloosters. Vanzelfsprekend pasten de horigen deze verbeteringen al snel toe in hun eigen bedrijf. En de omwonende vrije boeren zullen ze ook spoedig overgenomen hebben.

Wat punt d) betreft, wijs ik er even op dat Karel de Grote ook al hoven bezat. Voor die hoven liet hij een uitge-

Gezicht op Huis "Baak"
Ao 1730.
Gew. pentekening C. Pronk.

breid reglement opstellen met een 70-tal artikelen. (Het beroemde 'Capitulare de Villis.') Daarin worden natuurlijk de rechten en plichten van rentmeesters en horigen uitvoerig besproken, maar er wordt ook in gezegd welke gewassen men moest verbouwen en welke soorten pluimvee men moest houden. Die gewassen omvatten een kleine 100 soorten groentes, kruiden, bloemen, struiken, vruchtbomen en andere bomen. Er moesten kippen, eenden, ganzen, patrijzen en duiven gehouden worden. Nu waren die hoven van Karel de Grote veel groter dan de Hof te Baak en bovendien hebben alle hoven van hem zeker niet al die gewassen gekweekt, maar er blijkt toch wel uit, dat met aangespoord werd allerhande soorten planten te kweken, waarvan verschillende soorten nog voor die tijd vrijwel geheel onbekend waren.

Op de kleinere hoven ging het er natuurlijk heel wat eenvoudiger aan toe, maar ook daar zal men geprobeerd hebben met de 'moderne' tijd mee te gaan en de omwonende vrije boeren zullen er zeker ook hun voordeel mee gedaan hebben.

We moeten ook niet denken, dat die horigen een soort slaven waren en dat hun boerderijtjes echte keuterboerderijtjes waren. De hofhorige boerderijen van de Hof te Baak waren heel behoorlijke boerderijen; ze behoorden tot de grotere boerderijen van de omtrek. Dat blijkt bijvoorbeeld al uit het feit, dat ze allemaal rechten hadden in de Mark van Baak en dat hadden keuterboerderijtjes niet. In het verpondingsregister (lijst met de aanslagen van de onroerendgoed- belasting) van 1647 wordt de Hof te Baak aangeslagen voor 255 gulden. De hofhorige boerderijen hebben alle een aanslag voor een 100 gulden of meer, terwijl de meeste andere boerderijen aangeslagen worden voor iets van 10 tot 40 gulden. Dat men op de Hof te Baak meedeed aan 'moderne' landbouwmethodes blijkt nog enigszins uit het volgende. In 1621 werd de Hof te Baak verpacht aan Hertgert Steens en aan die pacht waren de volgende voorwaarden verbonden:

- de grote en de kleine koepas moeten beweid worden.
- de Mommen Camp mag de eerste drie jaar bezaaid worden en de volgende drie jaar moet deze braak liggen.
- van vijf stukken land, die bij de Hof horen mag hij er een na drie jaar scheuren, de anderen moeten dan braak liggen.

Als pacht moet hij betalen: 120 daalder, twee mud witte tarwe of de waarde daarvan, acht daalder in plaats van een varken, een vet lam en drie paar hoenders. Verder moet hij drie diensten 'met waegen en peerden' verrichten.

(wordt vervolgd)

UIT DE ZUTPHENSE COURANT

door: Anton Worm

De Zutphense Courant verscheen voor het eerst in het jaar 1849, aanvankelijk maar een blaadje -velletje- per week.

Behalve gemeentenieuws en raadsberichten, binnen- en buitenlandse politiek en de nodige reclame vond ik ook berichten over gebeurtenissen in Zutphen en af en toe van omliggende dorpen. U snapt het al... ik ging berichten over Steenderen en omstreken zoeken en in een behoorlijk aantal vrije uren heb ik dan ook het een en ander gevonden, wat ik U zeker niet wil onthouden:

Steenderen, 29 Julij 1851:

Heden woede hier een vreeslijk onweder. Bij een landbouwer sloeg de bliksem in een schoorsteen, dien zij gedeeltelijk vernielde zonder echter brand te veroorzaken, een meisje bij den haard gezeten is ongedeerd gebleven.

Steenderen, 5 Jan. 1853:

Als een bewijs van bijzondere groeizaamheid, verdient het opgemerkt te worden dat de zoogenaamde Koren-of Roggebloem (Centauria Cyanus) welke anders eerst tegen St. Jan uitloopt, bij menigte op de akkers aanwezig is.

Dieren, 24 Junij 1853:

Reizigers, die tenwoordig onze heerlijke streken bezoeken en menigmalen uitstapjes naar de overzijde van den IJssel doen, klagen over den slechten staat van het Bronkhorster veer, zoodat men soms met levensgevaar hetzelfde paseert. Den veerknecht, iemand die, naar men zegt, niet zijne volle geestesvermogen bezit, wordt hetzelfde toebetrouwt. Het ware te wenschen, dat hierin voorzien wierde, en men de put dempe, voor dat het kalf verdrongen is.

Steenderen, 11 Februarij 1854:

Dezer dagen is te Steenderen, in den ouderdom van 47 jaren, overleden de heer *J.F. Oltmans*, algemeen bekend onder de naam J. van der Hage, onder welken naam hij 'Het Slot Loevestein', 'De Schaapherder' enz. heeft uitgegeven. Men betreurt zeer het verlies van dezen begaafden schrijver en diepdenkenden menskenner.

Baak, gemeente Steenderen, 9 September 1854:

In den nacht van den 5/6 dezer is eene brutale diefstal gepleegd in de R.K. kerk alhier. Het gestolene bestaat, onder meer, uit twee zwaar vergulde zilveren miskelken, waarvan een met allerlei beeldwerk en van eene groote waarde.

(wordt vervolgd)

Deze Zwerfsteen is reeds voorzien van vier gaten voor het zgn. DIN A4 opbergsysteem.

In de kantoor-boekhandel kunt U voor rond de tien gulden een gestandaardiseerde opbergmap met vier ringen kopen.

De redaktie wenst alle inwoners van de gemeente Steenderen veel leesplezier.

Kopie voor het volgende nummer van de Zwerfsteen kan tot 1 september 1993 ingeleverd worden bij de sekretataris.

VOLGENDE ZWERFSTEEN 93/2:

De Kermissen in vroeger tijden

Loopgraven voor de vijand

''LAATSTE NIEUWS''

Bij de telling d.d. 28 mei 1993 is gebleken, dat onze vereniging inmiddels het aantal van 150 leden is gepasseerd!

drukkerij **van
der Meer** b.v.

advies, layout en ontwerp
prepress
alle handelsdrukwerk
vierkleuren drukwerk
folders en brochures
kettingformulieren

Gerritsenweg 13, postbus 211
7200 AE Zutphen
Telefoon 05750-17618
Telefax 05750-18742